

DAAD en GEDACHTE

MARXISTISCH DISCUSSIEORGAAN

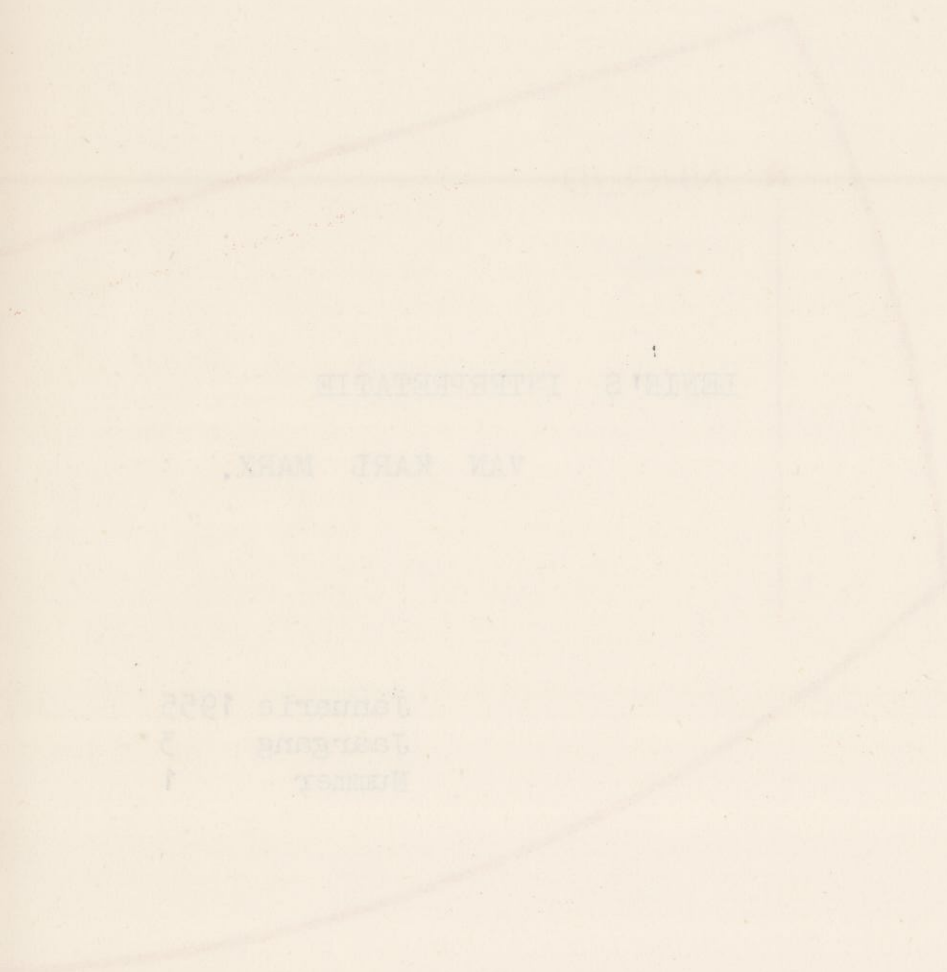
★ INHOUD:

LENIN'S INTERPRETATIE

VAN KARL MARX.

Januarie 1955
Jaargang 3
Nummer 1

UITGAVE VAN DE COMMUNISTENBOND „SPARTACUS”
REDACTIE EN ADMINISTR.: POSTBUS 7046 A, DAM-Z.II

LENNIN'S INTERPRETATION
VAN KART MARK

January 1922
Jaargang 5
Nummer 1

Uitgeverij De Persgroep Amsterdam

UITGAVE VAN DE COMMUNISTENBOND SPARTACUS
REDACTIE EN ADMINISTRATIE POSTBUS 1015 AMSTERDAM
VERKRIJFBIJLAGE VAN DE NEDERLANDSE WERKLOZE

LENIN'S INTERPRETATIE VAN KARL MARX .

Motto: "De theorie wordt in een volk altijd slechts in zoverre verwezenlijkt, als ze de verwezenlijking van zijn behoefte is."

I.

TOEN Marx en Engels in 1848 hun "Communistisch Manifest" de wereld inzonden, schreven zij daarin, dat het proletariaat zijn politieke heerschappij gebruiken zou om aan de bourgeoisie "gaandeweg al het kapitaal te ontrukken" en "alle productie-instrumenten in de handen van de staat, d a t w i l z e g g e n van het als heersende klasse georganiseerde proletariaat, te centraliseren.

Het is deze zinsnede, waarop de reformisten van alle landen zich steeds beroepen hebben bij hun streven een program van meer of minder vergaande sociale maatregelen te verwezenlijken door een steeds verder gaande uitbreiding der b e s t a a n d e democratie. Het is deze passage, die tot op zekere hoogte -d.w.z. de maatschappelijke oorzaken van hun standpunt buiten beschouwing gelaten- verklaart hoe of het komt, dat vrijwel alle uit de sociaal-democratie voortgekomen socialistten een maatschappij tot stand willen brengen, waarin de s t a a t de beschikking over het productie-apparaat van de bourgeoisie heeft overgenomen.

Dit beroep van de reformisten op het "Communistisch Manifest" is volkomen misplaatst. Geen van hen heeft ooit de tegenstrijdigheid opgemerkt, dat Marx in het Manifest de overname van de heerschappij over de productiemiddelen uit handen der bourgeoisie in handen van de staat zou hebben gepropageerd 1), ofschoon hij toch tevens in hetzelfde geschrift uitdrukkelijk verklaart: "Het moderne staatsbestuur is slechts een comité, dat de gemeenschappelijke zaken van de gehele bourgeoisieklasse beheert."

Deze tegenstrijdigheid wordt des te groter, wanneer men bedenkt, dat Marx in zijn vóór het Manifest verschenen geschriften enerzijds reeds het karakter van de staat onthulde en hem op onverzoenlijke wijze bestreed, anderzijds de kleinburgerlijke geest ontmaskerde, die zich achter de algemeen gehuldigde democratische idealen verborg.

Inmiddels bestaat deze tegenstrijdigheid slechts in het hoofd van de reformisten en niet bij Marx. Hij heeft er zich wel voor gewacht te schrijven, dat de arbeidersklasse binnen het raam der bestaande democratie en met behoud der bestaande orde aan de macht zou kunnen komen. Integendeel, Marx en Engels hebben juist zeer goed begrepen, dat dit onmogelijk was. Dat blijkt zelfs uit de zinsnede, die wij zopas aanhaalden en waarop de reformisten zich met zulk een voorliefde beroepen.

De door ons gespatieerde woorden "d a t w i l z e g g e n" laten duidelijk zien, dat Marx het begrip "staat" hier in die zin gebruikt, dat hij het gelijk stelt met "het als heersende klasse georganiseerde proletariaat". Deze gelijkstelling spruit voort uit de opvattingen, die het Manifest huldigt omtrent het verloop der proletarische revolutie.

Marx en Engels meenden in 1848, dat het proletariaat, wanneer het zich als heersende klasse organiseerde, de staat van karakter zou kunnen doen veranderen, hem zou kunnen omzetten van een werktuig in handen der bourgeoisie in een werktuig der arbeidersklasse. De staat, die identiek is met "een comité, dat de gemeenschappelijke zaken van de gehele bourgeois-

klasse beheert" en de staat, die identiek is met "het als heersende klasse georganiseerde proletariaat", dat zijn in het Manifest twee duidelijk onderscheiden begrippen, twee geheel verschillende fasen der maatschappelijke ontwikkeling. Tussen deze twee fasen in ligt de omverwerping van alle tot dusver bestaande orde. Dit blijkt ook uit de woorden, die het Manifest kort hierop laat volgen: "In de plaats van de oude burgerlijke maatschappij met haar klassen en klassentegenstellingen, treedt een gemeenschap, in welke de vrije ontwikkeling van ieder de voorwaarde is tot de vrije ontwikkeling van allen".

Nu is het waar, dat men in hetzelfde hoofdstuk van het Manifest kan lezen, dat "de eerste stap in de arbeidersrevolutie de verheffing van het proletariaat tot heersende klasse, de verovering van de democratie is". Maar hieruit valt alleen maar af te leiden, dat Marx in 1848 onder democratie iets geheel anders verstond, dan b.v. de maatschappelijke toestand, die in de 20ste eeuw met dit woord wordt aangeduid. Hij verstond onder democratie zo iets als Robespierre of Babeuf er onder verstonden. De opvattingen van Marx en Engels over democratie waren in overeenstemming met de tradities van de Franse Jacobijnen. Waarmee niet gezegd wil zijn, dat er tussen de Jacobijnen enerzijds, Marx en Engels anderzijds geen verschillen zouden bestaan.

De auteurs van het "Kommunistisch Manifest" zeggen uitdrukkelijk, dat de verovering van de democratie, de verovering van de politieke macht door het proletariaat, de eerste stap in de arbeidersrevolutie is. Marx en Engels achtten een verder gaan noodzakelijk. Zij wilden bij de democratie volstrekt niet blijven staan. Zij verwachtten, dat het proletariaat zijn politieke macht gebruiken zou tot het opheffen van de burgerlijke eigendom.

"Terwijl de democraten de revolutie zo snel mogelijk willen afsluiten, willen wij -zo vatte Marx in een toespraak tot het centraal bureau van de Kommunistenbond zijn politiek samen- de revolutie permanent maken, zolang tot de staatsmacht door het proletariaat is veroverd en het bestaan der klassen is opgeheven. De arbeiders moeten dus een zelfstandige positie innemen en zich geen ogenblik door de huichelachtige frasen der democraten laten weerhouden om de onafhankelijke organisatie der partij van het proletariaat door te zetten. Hun krijgsroep moet zijn: de permanente revolutie".

Een illusie.

Deze verwachting van een permanente revolutie was een illusie. De omwenteling van 1848 toonde dat onbarmhartig aan. De radicalen verwierven in Frankrijk belangrijke posities, maar konden er niet eens in slagen de Jacobijnse democratie, de eerste stap in de arbeidersrevolutie, te vestigen.

Volgens Marx en Engels was de verovering der democratie in de zin van 1848 en 1793 (het jaar waarin de Jacobijnen in de grote Franse revolutie de macht in handen kregen) de eerste voorwaarde voor alle communistische maatregelen. Maar deze democratie, d.w.z. het Jacobinisme, het tot heersende klasse georganiseerde proletariaat aan de spits van alle arme lagen van "het volk", kon in 1848 niet worden veroverd, omdat alle Jacobijnse stormlopen niet meer dan de gevel van het bestaande staatsgebouw troffen en alle op papier genomen besluiten der Jacobijnse heren ministers onder die omstandigheden hopeloos in de lucht bleven zweven. Zo waren niet alleen de verwachtingen der permanente revolutie, maar ook de plannen der revolutionaire democratie van 1848 niets anders dan hersenschimmen.

Daarom zijn de verwachtingen van het Manifest over de eerstkomende revolutie dan ook niet vervuld. Reeds in 1850 moest Marx constateren:

"Doordat het proletariaat aan de voorlopige regering (in Frankrijk) en door middel van de voorlopige regering aan geheel Frankrijk de republiek dicteerde, trad het direct als zelfstandige partij op de voorgrond, joeg echter tegelijk het ganse burgerlijke Frankrijk tegen zich in het harnas. Wat het veroverde was het terrein voor de strijd om zijn revolutionaire emancipatie, echter volstrekt niet deze emancipatie zelf." En even verder: "De Februari-republiek was niets anders en kon niets anders zijn dan een burgerlijke republiek, doch de voorlopige regering, was onder de directe druk van het proletariaat gedwongen haar als een republiek met sociale instellingen aan te kondigen, hoewel het Parijse proletariaat nog niet in staat was anders dan in gedachten, in verbeelding boven de burgerlijke republiek uit te gaan" 2).

In 1848 schreven Marx en Engels in de aanhef van het Manifest: "Een spook gaat in Europa rond -het spook van het communisme." In 1850 was het duidelijk geworden, dat het communisme inderdaad nog niets meer dan een spook was geweest en dat de eigenlijke strijd tussen bourgeoisie en proletariaat nog moest beginnen. Van dit, uit de ervaringen van de strijd zelf verworven nieuwe inzicht, hebben de schrijvers van het Manifest bij verschillende gelegenheden getuigd.

Nieuwe opvatting.

In 1878, toen Marx schreef, dat de Parijse Commune de "e i n d e l i j k o n t d e k t e v o r m" was; waaronder de economische bevrijding van de arbeid zich kon voltrekken", gaf hij daarmee blijk van het -ook eerder reeds door hem vertolkte- inzicht, dat de opvatting van het "Communistisch Manifest" onjuist was, betoogde hij, dat de "omzetting van de staat van een werktuig in handen der bourgeoisie in een werktuig, in handen van het proletariaat", de politieke vorm der proletarische revolutie n i e t was.

Marx heeft dit nog duidelijker uitgesproken: "De arbeidersklasse" -zei hij in zijn adres over de burgeroorlog (van 1871) in Frankrijk- kan de aanwezige staatsmachine niet eenvoudig in bezit nemen en deze voor haar eigen doeleinden in beweging zetten". En in een brief aan zijn vriend Kugelmann schreef hij, dat "de voorwaarde voor elke werkelijke volksrevolutie op het vasteland niet meer daarin bestond, de bureaucratisch-militaire machinerie van de ene hand in de andere te doen overgaan, doch haar te b r e k e n" 3). Wanneer Engels later deze gedachte nog eens nadrukkelijk onderstreept, spreekt ook hij van "het stukslaan der oude staatsmacht" 4). Een belangrijk verschil met het "Communistisch Manifest"!

Hiermee zijn wij gekomen tot het eigenlijk onderwerp van deze beschouwing, waarin wij willen behandelen -op zeer beknopte wijze- in hoeverre Lenin de critiek begrepen heeft, die de schrijvers van het "Communistisch Manifest" tussen 1851 en 1872 zelf op dit geschrift hebben uitgeoefend. Wij zullen dit in de allereerste plaats onderzoeken aan de hand van Lenin's bekende brochure "Staat en revolutie".

II.

Op het eerste gezicht gaat Lenin torenhoog boven de reformisten uit. Hij citeert Marx' uitspraak, dat "de arbeidersklasse niet de gegeven staatsmachine eenvoudig in bezit kan nemen en voor haar eigen doeleinden kan gebruiken". Hij schrijft terecht, dat volgens Marx de staatsmachinerie moet worden stukgeslagen en spreekt, in navolging van Engels, van "het afsterven van de staat", die bij het aanbreken van een klasse-loze maatschappij naar het museum van oudheden wordt verwezen.

Maar wie "Staat en revolutie" aandachtig leest en de conclusies van dit werkje aan die van Marx en Engels toetst, constateert, dat óók Lenin de zelfcritiek van Marx en Engels niet heeft begrepen en een verkeerde interpretatie van het Marxisme heeft.

Als Lenin in zijn boekje "Staat en revolutie" 5) komt te spreken over het "Communistisch Manifest", wijst hij er op, dat Marx en Engels daarin de staat gelijk stellen met "het als heersende klasse georganiseerde proletariaat" 6). Maar hij ziet niet, dat dit een gevolg is daarvan, dat zij in 1848 nog op het standpunt stonden, dat de arbeiders wél de gegeven staatsmacht eenvoudig in bezit konden nemen en gebruiken, met andere woorden: een gevolg daarvan, dat zij in 1848 de verovering van de Jacobijnse democratie nog als de eerste stap in de arbeidersrevolutie beschouwden.

Lenin: een Jacobijn

Lenin ziet datgene, wat het Manifest op dit punt verkondigt, in 1917 nog steeds als de eerste taak van het proletariaat en zegt, dat dit de ware opvatting van Marx was, ondanks Engels' duidelijke uitspraak, dat de geschiedenis Marx' vroeger standpunt als een illusie had ontmaskerd.

Wel komt in Lenin's brochure ergens de opmerking voor, dat Marx en Engels naar aanleiding van de ervaringen der Parijse Commune het Manifest hadden gecorrigeerd 7), maar hij zegt desondanks: "Het proletariaat heeft de staatsmacht nodig, een gecentraliseerde machtsorganisatie, een dwangorganisatie, zowel om de tegenstand van de uitbuiters te onderdrukken als om de grote massa der bevolking: de boeren, de kleinburgers, de halfproletariërs, te leiden en de socialistische economie op gang te brengen.....

"De staat", zo gaat Lenin verder, "dat wil zeggen het als heersende klasse georganiseerde proletariaat" -deze theorie van Marx is met zijn ganse leer van de revolutionaire rol van het proletariaat in de geschiedenis onverbrekkelijk verbonden. De bekroning van deze rol vormt de proletarische dictatuur, de politieke heerschappij van het proletariaat" 8).

Uit deze uitspraken blijkt, dat Lenin onder de dictatuur van het proletariaat verstaat: de staat, die in het als heersende klasse georganiseerde proletariaat is omgezet. Dit verstonden inderdaad ook Marx en Engels onder de dictatuur van het proletariaat, maar.....in 1848. Na dit jaar krijgt het begrip van de z.g. "dictatuur van het proletariaat" bij Marx en Engels een andere inhoud, omdat de "dictatuur van het proletariaat" in de geest van 1848 een illusie was gebleken.

Aan Lenin is deze begripswijziging ontgaan en daarmee hangt natuurlijk samen, dat hij de revolutie van 1848 verkeerd beoordeelt.

"De kleinburgerlijke democraten" zegt hij, als hij hierover komt te spreken, "deze zogenaamde socialisten, die de klassenstrijd door dromerijen over klassenharmonie vervangen, stelden zich ook de socialistische omwenteling dromerig voor, niet als het ten val brengen van de heerschappij van de uitbuitende klasse, doch als de vreedzame onderwerping van de minderheid aan de zich van haar taak bewust geworden meerderheid. Deze met de erkenning van een boven de klassen staande staat onverbrekkelijk verbonden kleinburgerlijke utopie, leidde in de praktijk tot het verraad aan de belangen der werkende massa's, zoals b.v. de geschiedenis der Franse revoluties van 1848 en 1871 en zoals de ervaringen van de deelneming van "socialisten" aan de burgerlijke ministeries in Engeland, Frankrijk, Italië en andere landen aan het eind van de 19e en het begin van de 20ste eeuw hebben bewezen" 9).

Dat Lenin hier de democraten van 1848 en de "democratische" regeringen van het slag Waldeck-Rousseau 10) over één kam scheert, bewijst, dat hem de verschillen tussen de democratie in de geest van Robespierre (de Jacobijnse democratie, de dictatuur van het proletariaat in de geest van 1848) en de "democratie" van de tweede helft der 19e eeuw niet bewust zijn. En evenmin is hij er zich dus van bewust, dat de kleinburgerlijke democraten van 1848, de Ledru-Rollins, de Louis Blancs, nu juist ook dat-

gene wilden, wat Marx en Engels de eerste stap in de arbeidersrevolutie noemden: de organisatie van het proletariaat (aan de spits van "het volk") tot heersende klasse.

Lenin vergist zich dan ook, als hij zegt:

"Wie alleen maar de klassenstrijd erkent, die is nog geen Marxist, die kan nog binnen de grenzen van het burgerlijk denken en de burgerlijke politiek zijn gebleven. Een Marxist is slechts hij, die de erkenning (van het bestaan van de klassenstrijd) uitbreidt tot de erkenning (van de noodzakelijkheid) van de dictatuur van het proletariaat" 11):

Want niet alleen hij, die het bestaan van de klassenstrijd erkent kan zich nog binnen de grenzen van de burgerlijke politiek en het burgerlijk denken bewegen, doch ook hij, die de dictatuur van het proletariaat voorstaan. De Jacobijnen hebben het in 1793 en in 1848 metterdaad bewezen.

Hemelsbreed verschil.

Tussen de dictatuur van het proletariaat bij Lenin en wat Marx en Engels in hun latere leven daaronder verstonden, bestaat een hemelsbreed verschil. Als Lenin schrijft:

"In het Manifest zijn de algemene resultaten der geschiedenis samengevat, die ons dwingen in de staat een orgaan der klassenheerschappij te zien en ons tot de noodwendige conclusie doen komen, dat het proletariaat de bourgeoisie niet ten val kan brengen zonder eerst de politieke macht te hebben veroverd, zonder de politieke heerschappij te hebben verworven en de staat in het "als heersende klasse georganiseerde proletariaat" te hebben omgezet....." 12)

dan is dat zeer zeker juist als inhoudsweergave van het "Communistisch Manifest". Maar Lenin verzuimt hierop commentaar te leveren en de les, die de Franse-Februari-republiek van 1848 heeft geleerd is deze, dat het proletariaat juist niet e e r s t de politieke heerschappij verwerven kan, om dan d a a r n a de bourgeoisie ten val te brengen, omdat de politieke heerschappij van het proletariaat een wassen neus is, zolang deze bourgeoisie nog niet ten val gebracht is. Zolang de productieverhoudingen bestaan, waarop de politieke macht van de bourgeoisie berust, zolang de maatschappij-verhoudingen bestaan, waarvan de burgerlijke staat het product is, zolang kan de staat, die een werktuig in handen der bourgeoisieklasse is, niet worden omgezet in een werktuig, dat tegen die klasse wordt gebruikt. Marx' conclusie, dat de burgerlijke staat moet worden stukgebroken, kan dus slechts deze zin hebben, dat ook de maatschappijverhoudingen moeten worden stukgeslagen, waarbij deze staat behoort.

Staat en maatschappij.

Marx ziet in de staat een historische verschijningsvorm der heerschappij. Maatschappij en staat zijn voor hem niet twee verschillende dingen en zij staan niet in tegenstelling tot elkaar. Wat zich gewoonlijk als zo'n tegenstelling voordoet en ook in een onjuiste terminologie zo wordt aangeduid, is de tegenstelling tussen de bereikte hoogte in de ontwikkeling der maatschappelijke productiekrachten en de door de staatsorde beschermde vormen van hun maatschappelijke toepassing. Maar deze tegenstelling komt juist daaruit voort, dat maatschappij en staat wezenlijk niet twee verschillende dingen zijn, doch dat onder zeer bepaalde, in de geschiedenis verwerkelijkte voorwaarden, de maatschappij juist slechts in de vorm van de staat bestaat.

En wanneer de staat slechts als een stuk maatschappij wordt opgevat, wanneer geen principiële begripsscheiding van staat en maatschappij in het denken plaats vindt, dan ontstaat ook geen behoefte deze afgrenzing

te overwinnen en het uiteenvallen van staat en maatschappij als bedriegelijke schijn op te lossen.

Dit vindt men nu juist bij Marx. Zoals hij het fetischkarakter van de waar 13) heeft opgelost, dat wil zeggen de bedriegelijke schijn van een de waar aanklevende zelfstandigheid, een de waar aanklevend leven ten opzichte van de mens, zo lost hij ook het fetichisme van de staat op, d.w.z. de verzelfstandiging van de staatspersoonlijkheid tegenover de maatschappij 14).

Voor Lenin is dit alles een gesloten boek gebleven en daarom interpreteert hij de uitspraken van Engels over het afsterven van de staat dan ook verkeerd.

III.

Bij Lenin bestaat de burgerlijke staat v ó ó r en de proletarische staat n á de proletarische revolutie. De woorden van Engels over het afsterven van de staat hebben, volgens Lenin, betrekking op het afsterven van de "proletarische staat", terwijl daar waar Marx en Engels respectievelijk spreken over het stukslaan van de staat en het opheffen van de staat, zij de burgerlijke staat op het oog zouden hebben 15).

Van dit onderscheid tussen een burgerlijke staat, die moet worden stuk geslagen/~~men~~-hem aflossende- proletarische staat, die zal afsterven, is echter bij Marx en Engels geen sprake. Bij hen is het stukslaan van de staat der bourgeoisieklasse t e g e l i j k e r t i j d een wijziging der maatschappijverhoudingen: de verandering der productiemiddelen in maatschappelijk eigendom. En wel, omdat bij het bestaan van de burgerlijke eigendom de maatschappij de vorm heeft van de staat. Zijn echter de productiemiddelen maatschappelijk eigendom geworden, dan wordt -zo zegt Engels- "het ingrijpen van een staatsmacht in de maatschappelijke verhoudingen op het ene gebied na het andere overbodig en slaapt dan vanzelf in". En hij laat hierop onmiddellijk volgen: "Inplaats van de regering over personen, treedt het beheer van zaken en de leiding van productieprocessen. De staat wordt niet "afgeschaft", hij sterft af" 16).

Engels gebruikt hier een terminologie, die -oppervlakkig beschouwd- onze opvattingen weerspreekt. Hij schrijft:

"Het proletariaat grijpt de staatsmacht en verandert de productiemiddelen eerst in staatseigendom. Maar daarmee heft het zichzelf als proletariaat, daarmee heft het alle klassenverschillen en klassentegenstellingen op en daarmee ook de staat als staat".

S c h i j n b a a r huldigt Engels hier het standpunt van de "proletarische staat". In wezen echter n i e t. Want het is al dadelijk een vreemde staat, wiens eerste daad, zoals Engels even verder opmerkt, "tegelijkertijd zijn laatste zelfstandige daad als staat is". Bovendien is er bij hem geen sprake van, dat de arbeidersklasse de staat voor zijn doeleinden in beweging zet. Met de verandering der productiemiddelen, enz. "wordt de staat als staat opgeheven".

"De staat" -zo vervolgt Engels dan- "was de officiële representant van de maatschappij, haar samenvatting in een zichtbaar lichaam, maar hij was dit slechts, voor zover hij de staat van die klasse was, die zelf voor haar tijdperk de hele maatschappij vertegenwoordigde: in de Oudheid staat der slavenhouders, in de Middeleeuwen van de feodale adel, in onze tijd van de bourgeoisie."

Trekt Engels die ontwikkelingslijn nu op deze wijze door, dat onder de proletarische dictatuur, het proletariaat de maatschappij vertegenwoordigt en de staat dus een staat van het proletariaat zal zijn? Geenzins! "Doordat hij (de staat) eindelijk werkelijk de repressant der gehele maatschappij wordt, maakt hij zichzelf overbodig." Het zijn deze woorden in Engels' uiteenzetting, waarop de nadruk moet vallen. Zij drukken weer op andere wijze de gedachte uit, dat slechts onder zeer bepaalde historische omstandigheden, namelijk het bestaan van de private eigendom en de daar ruit voortvloeiende klassentegenstellingen, van een staat sprake kan zijn.

Lenin knoopt aan het feit, dat Engels verderop de staat een bijzondere onderdrukkingsmacht noemt, de conclusie vast, dat deze bijzondere onderdrukkingsmacht (van de bourgeoisie) vervangen moet worden door een andere bijzondere onderdrukkingsmacht (van het proletariaat). Dat is in strijd met Engels opvatting, dat zodra de staat zichzelf overbodig maakt er niets meer te onderdrukken valt. Lenin geeft dit op een andere plaats zelf toe, als hij zegt: "Zodra de meerderheid van het volk zelf haar eigen verdrukker onderdrukt is een bijzondere onderdrukkingsmacht al niet meer nodig" 17). "In deze zin begint de staat af te sterven", voegt hij er aan toe, al slaat dit "afsterven" bij hem natuurlijk toch weer op de "proletarische staat", omdat zo iets als het afsterven van de stukgeslagen, burgerlijke staat voor hem steeds het grote struikelblok blijft.

Dit laatste blijkt ook daar, waar Lenin komt te spreken over een verschijnsel als "het voortbestaan van de enge, burgerlijke rechtshorizon gedurende de eerste fase van het communisme" 18). In Marx' maatschappijbeschouwing is dit iets vanzelfsprekends. In tegenstelling tot hen, die menen, dat de rechtsnormen door de staat worden vastgesteld, verklaart Marx, dat "zowel de politieke als de burgerlijke wetgeving, slechts het "streven" ("das Wollen") der economische verhoudingen proclameren en protocolleren" 19) "De maatschappij", aldus Marx, "berust niet op de wetten, maar de wetten berusten op de maatschappij" 20). Wat dat nu zeggen wil voor het probleem, waarmee we ons hier bezig houden? Veranderingen in de productiewijze leiden tot nieuwe sociale betrekkingen, die hun formulering vinden in nieuwe rechtsnormen. Sommige van de oude rechtsnormen, die bij de vroegere structuur van de maatschappij behoorden, verdwijnen dan. Zij zijn niet meer nodig als juridische formulering van een sociale betrekking, omdat deze met de maatschappelijke structuurwijziging is opgeheven. Maar zij verdwijnen niet terstond. Zij blijven veelal nog temidden van de overige, reeds geheel aan de nieuwe verhoudingen aangepaste normen voortbestaan. Zo bestaan er feodale normen voort in het tijdvak van het kapitalisme en zo zal ook het communisme in de eerste fase van zijn ontwikkeling nog niet geheel vrij zijn van de tradities en de sporen van het kapitalisme. Maar het terrein, dat deze burgerlijke rechtsnormen in het tijdvak van het communisme bestrijken wordt aldoor kleiner, deze normen krijgen steeds minder geldigheid. Dat is het nu juist, wat Engels karakteriseerde met "de staat sterft af".

Als Lenin op dit verschijnsel wijst en het erkent, dan zou men verwachten, dat hij ook tot de erkenning kwam, dat we hier met het sterven van de b u r g e r l i j k e staat te doen hebben. Maar dat doet hij niet. Hij zegt:

"Het burgerlijke recht..... heeft natuurlijk ook de burgerlijke staat tot voorwaarde, want het recht is niets zonder een apparaat, dat in staat is de naleving der rechtsnormen af te dwingen." 21)

Het recht is bij Lenin dus afhankelijk van de staat, inplaats dat recht en staat b e i d e uit de maatschappij worden verklaard. En geen ogenblik houdt hij rekening met het feit, dat de juridische betrekkingen tussen de mensen langzamer veranderen dan de sociale, waarvan zij de af-

spiegeling zijn. De vreemde consequentie daarvan is, dat Lenin, die het afsterven van de burgerlijke staat ontkent, omdat deze al is stukgeslagen, tenslotte concludeert:

"Onder het communisme blijft niet alleen het burgerlijke recht een tijd bestaan, maar zelfs de burgerlijke staat -zonder de bourgeoisie" 22)

Rara, hoe kan dat, is men geneigd uit te roepen!

IV.

Als Engels het over het afsterven van de staat heeft, spreekt hij van de burgerlijke staat. Lenin ontkent dit, omdat hij niet begrijpt, hoe deze nog zou kunnen afsterven, nadat hij reeds in de revolutie is stukgeslagen en opgeheven. Daarom komt hij tot de conclusie, dat Engels het hier over een andere staat heeft, over de "proletarische staat", waarbij hij zich beroept op Marx' oude zienswijze over de proletarische dictatuur als "de staat, die is omgezet in het als heersende klasse georganiseerde proletariaat".

Bij Marx en Engels is de proletarische revolutie een maatschappelijke omwenteling: het veranderen van de productiemiddelen in maatschappelijk eigendom. Deze maatschappelijke omwenteling slaat de staat stuk, doordat zij de maatschappijverhoudingen opheft, waarvan de staat een product is. Juist daardoor sterft de dodelijk getroffen staat af.

Nu heeft Marx wel geschreven dat "de Commune daartoe moest dienen, de economische basis om te wentelen, waarop het bestaan van klassen en klassenheerschappij rust", maar wie daaruit de gevolgtrekking zou maken, dat volgens Marx de arbeidersrevolutie een politiek instrument moet scheppen, waarmee vervolgens, in de eerste fase van het communisme, de maatschappij veranderd wordt, die verzelfstandigt de politieke vormen der proletarische dictatuur tegenover hun Maatschappelijke inhoud. Hij is een slachtoffer van het fetischkarakter van de burgerlijke staat. De commune was "de eindelijk ontdekte politieke vorm, waaronder de economische bevrijding van de arbeid zich kon voltrekken". Maar het ontstaan van deze politieke vorm en de economische bevrijding der arbeiders zijn twee kanten van hetzelfde proces 23), daar de mensen, die de sociale verhoudingen overeenkomstig hun materiële productiewijze vormen, ook de principes, ideeën en categorieën overeenkomstig hun maatschappelijke verhoudingen produceren.

Bij Lenin is de proletarische revolutie: de omzetting van de burgerlijke in de "proletarische staat". De taak van deze "proletarische staat" wordt door hem als volgt omschreven: "Tot aan het aanbreken van de "hogere" fase van het communisme eisen de socialisten de strengste controle door de maatschappij en door de staat over de hoeveelheid der consumptie, maar deze controle moet beginnen met de onteigening der kapitalisten en doorgevoerd moet zij worden, niet door de bureaucratistische staat, maar door de staat der bewapende arbeiders" 24)

Men ziet, dat Lenin hier over staat en maatschappij duidelijk als over twee verschillende dingen spreekt. Is het verwonderlijk, dat hij het ook heeft over de "burgerlijke staat", die slechts door de revolutie kan worden opgeheven" en "de staat "überhaupt", die slechts kan afsterven"? 25). Het is een bewijs te meer, dat Lenin Marx' zienswijze omtrent de verhouding tussen staat en maatschappij niet heeft begrepen. Immers: wat is de staat "überhaupt", de staat "in het algemeen", anders dan de "verzelfstandigde staatspersoon"? In werkelijkheid bestaat slechts de staat als de historische verschijningsvorm der op privaatbezit berustende maatschappij: de staat der slavenhouders, der feodale adel, der bourgeoisie.

Volgens Lenin nu, moet -in tegenstelling tot de opvattingen van Marx en Engels, zoals deze zich na 1848 ontwikkelden- de onteigening der kapi-

talisten geschieden ná de revolutie, door de "proletarische staat". Dat is de oude opvatting van het Communistisch Manifest, volgens hetwelk het proletariaat zijn politieke heerschappij moet gebruiken om de bourgeoisie langzamerhand al het kapitaal^{te} ontrukken. Niet alleen "Staat en Revolutie", maar ook andere, karakteristieke en belangrijke artikelen en geschriften van Lenin tonen duidelijk aan, dat de opvattingen der bolsjewiki overeenstemmen met het program van het jaar 1848. Zo zegt hij in een artikel van September 1917, dat "hetvoornaamste vraagstuk van elke revolutie zonder twijfel het vraagstuk van de staatsmacht is"(26), inplaats van het vraagstuk der economische structuurwijziging op de voorgrond te stellen. Volkomen begrijpelijk overgens, als men het standpunt huldigt, dat het proletariaat de burgerlijke staat in een "proletarische staat" moet omzetten. En wie de moeite wil nemen Lenin's brochure "Zullen de bolsjewiki in het bezit van de staatsmacht blijven?" door te lezen, die zal daarin tal van bewijzen vinden voor hetgeen wij hier omtrent Lenin's opvattingen in het midden hebben gebracht. ++

Hoe is het te verklaren, dat Lenin, hoewel hij bij zijn pogingen "de ware Marxistische staatsleer opnieuw uiteen te zetten" niet verzuimt met Marx' analyse der Parijse Commune rekening te houden en zelfs nadrukkelijk zegt, dat de burgerlijke staat moet worden stukgeslagen, toch telkens en telkens weer, voor wat betreft de kardinale punten, terug grijpt op de zienswijze van het Communistisch Manifest, die Marx en Engels later hebben gecorrigeerd?

Het antwoord op deze vraag is reeds gegeven door Marx zelf, toen hij schreef, dat "de theorie in een volk altijd slechts in zoverre wordt verwezenlijkt, als zij de verwezenlijking van zijn behoefte is". Het is niet zo, dat Lenin en de bolsjewiki een totaal "verkeerde" opvatting van het Marxisme in de Russische revolutie in praktijk zochten te brengen, doch het is omgekeerd de praktijk van de Russische revolutie, het zijn haar problemen en de historische taak waarvoor zij was gesteld, die hen tot een "verkeerde" (als men wil: later verworpen) opvatting van het Marxisme bracht.

In het feodale agrarische, achterlijke Rusland van tsaar Nicolaas II, met zijn grootgrondbezit, zijn reactionaire bureaucratie en zijn slechts schijnbaar uit de lijfeigenschap bevrijde boeren, vindt men, op enkele uitzonderingen na, alle voorwaarden terug, die in West-Europa bestonden aan de vooravond van de omwenteling van 1848. Er was, tengevolge van de militaire behoeften van het tsarisme en ondersteund door het op winst beluste buitenlandse kapitaal, een industrie ontstaan en dientengevolge een burgerij, die politiek onmondig was. Er waren grote kleinburgerlijke groeperingen en er was ook een proletariaat, dat zich echter eerst in een niet al te ver verleden had gevormd, een buitengewoon kleine minderheid der bevolking uitmaakte en voor het grootste deel de band met het platteland nog niet verloren had. Van het West-Europese proletariaat verschildte het in dezelfde mate als ook het Russische kapitalisme verschildte van het productiestelsel aan de oevers van de Rijn en de Noordzee. In de Russische industrie waren belangrijke resten van de lijfeigenschap blijven voortbestaan en de Russische arbeider kon nauwelijks een "vrije loonarbeider" in Marxistische zin worden genoemd.

Het was de economische taak van de Russische revolutie de lijfeigenschap der boeren op te heffen, de landbouw te industrialiseren, een werkelijke klasse van loonarbeiders in Westerse zin te scheppen en alle ketenen te verbreken, die een ontwikkeling der kapitalistische industrie belemmerden. Op politiek gebied vereiste dit de opheffing der feodale standen en het scheppen van een staatsmachine, die de oplossing der economische problemen politiek verzekerde. In één woord: het probleem waarvoor de Russische revolutie zich gesteld zag, was het probleem van de

burgerlijke revolutie. En de bolsjewiki hebben dit nooit ontkend.

Deze burgerlijke revolutie echter, kon zich niet voltrekken in de klassieke vorm van de Franse van 1789. In tegenstelling tot Frankrijk, waar de burgerij bij monde van de abbé Siéyès van een fier bewustzijn blijk gaf, was de Russische burgerij door te veel draden met het feodale régime verbonden om in ernst aan een verzet tegen de heersende toestanden zelfs maar te denken. Dientengevolge vond de steeds rijper wordende omwenteling haar voornaamste steun in de boeren, de arbeiders en de intellectuelen, wier vrijheid door de heerschappij van de Romanoffs werd beknot. Deze intellectuelen vonden, zoals zo vaak in de geschiedenis, de geestelijke wapens voor hun strijd in het buitenland. Maar de theoriën waarbij zij aanknoopten -het Marxisme- waren in dat buitenland ontstaan als het product van een maatschappelijke werkelijkheid, die van de Russische totaal verschild. En dit had zijn eigenaardige gevolgen.

Omdat niet uit de Russische werkelijkheid zelf ontwikkelde gedachten in contact met deze Russische werkelijkheid werden gebracht, moest men bij deze "aanpassing", bij deze "verzoening", gedeeltelijk de werkelijkheid geweld aandoen, terwijl anderzijds de noodzakelijkheid ontstond de "geleende" theorie aan de historische werkelijkheid aan te passen. Hier ligt de oorzaak van de bolsjewistische, de Leninistische Marxinterpretatie.

Ook de Russische revolutionaire intelligentia was het duidelijk, dat de Russische boeren door hun aantal de sociale laag vormden, waarop in de komende omwenteling het accent viel. Maar het Marxisme verschaftte haar het inzicht, dat "alleen het proletariaat -tengevolge van zijn economische rol in de industrie- in staat was de leider van alle werkende en uitgebuite massa's te zijn, die weliswaar..... veelal niet minder, doch méér onderdrukt worden dan de proletariërs, echter geen zelfstandige strijd voor hun bevrijding kunnen voeren..... "terwijl de bourgeoisie de boeren en alle kleinburgerlijke lagen verspintert, sluit het proletariaat ze aaneen en organiseert ze", gelijk Lenin het formuleerde.

"Om werkelijk revolutionair te zijn", zei Lenin, "moet de democratie van het huidige Rusland in volledige bondgenootschap met het proletariaat marcheren en de strijd van het proletariaat als de enige tot het eind toe revolutionaire klasse ondersteunen" 27). En elders zegt hij:

"De Russische revolutie van 1905 tot 1907 was....ongetwijfeld een....échte volksrevolutie, want de massa van het volk, de meerderheid, de geknechte en uitgebuite onderste lagen der maatschappij verhieven zich zelfstandig en drukten op het hele verloop der revolutie het stempel van hun eisen en hun pogingen op eigen wijze een nieuwe maatschappij op te bouwen" 28).

Men behoeft slechts te letten op de overeenkomst met datgene, wat men in 1848 de "mobilisatie van het volk" noemde. Om duidelijk in te zien, waarom de bolsjewiki niet aanknoopten bij het Marxisme van 1871, maar bij dat van het Manifest. Hier vonden zij opvattingen over de taak van het proletariaat op een tijdstip, dat de burgerlijke revolutie nog niet voltrokken was: hier vonden zij een begrip van de democratie, dat paste bij de Russische verhoudingen, waar de samenwerking tussen de drie werkelijk revolutionaire groepen ook leidde tot het streven naar de revolutionaire volksheerschappij.

Toen Lenin de Russische sociaalrevolutionairen en mensjewiki vergeleek met de Franse kleinburgerlijke democraten van het slag Louis Blanc, had hij nog meer gelijk dan hij zelf vermoedde. De parallel is zo juist, dat men haar door kan trekken en de bolsjewiki zelf kan vergelijken met de "communisten" van 1848. Dat zij dit ook zelf deden, blijkt daaruit, dat men bij hen niet alleen begrippen als "de revolutionaire democratie" en de "volksrevolutie" terug vindt, maar ook -bij Trotski b.v.- het

spraakgebruik van de "permanente revolutie" zag herleven.

De opvatting van de jonge Marx en Engels, dat "de verovering der democratie slechts de eerste stap in de arbeidersrevolutie" zou zijn, werd gedeeld door de bolsjewiki en op de verwezenlijking ervan richtten zij hun politiek in 1917.

In 1848 bleek deze opvatting van de jonge Marx een illusie. In 1917 bleek hetzelfde voor de tweede maal. De geschiedenis herhaalde zich, maar in een andere vorm. De Octoberrevolutie bracht evenmin de bevrijding van het proletariaat als de Franse Februari-omwenteling van 1848.

Wat de bolsjewiki betreft: Trotzki speelde eerst, tijdens de opstand van Kroonstad, de rol van Cavaignac, die in 1848 de opstandige arbeiders neersloeg. Later verging het Trotzki als Louis Blanc, die ver van de plaats, waar hij eenmaal de macht bezeten had, schitterende boeken schreef over de geschiedenis, die hij zelf had helpen maken.

En Stalin werd de erfgenaam van October, zoals de machtswellusteling Louis Bonaparté de erfenis van de Franse omwenteling van 1848 opstreek. Noch de ene, noch de andere ontwikkeling echter betekende het failliet van het Marxisme.

== J A N U A R I ==

A A N T E K E N I N G E N .

- 1) Wie haar wel heeft opgemerkt en dergelijke tegenstrijdigheden dan ook niet construeert is de in 1938 overleden Max Adler. Toch kwam ook hij in zijn opvattingen over de sociale revolutie niet boven het "Communistisch Manifest" uit.
- 2) Marx, "Die Klassenkämpfe in Frankreich", uitgave 1925, blz. 31 en 40.
- 3) Marx, "Briefe an Kugelmann", Berlijn 1927, blz. 96.
- 4) Engels, "Einleitung zu Marx' Bürgerkrieg, enz. (geschreven in 1891), in "Der Bürgerkrieg in Frankreich", Berlijn 1931, blz. 28.
- 5) Wij gebruikten de Duitse tekst van "Staat en Revolutie", voorkomende in deel XXI van Lenin's "Sämtliche Werke", "Die Revolution von 1917", Wenen 1931, uitgegeven door het Lenin-instituut in Moskou en hier verder af te korten als Werke XXI.
- 6) Werke XXI, blz. 484.
- 7) Werke XXI, blz. 497.
- 8) Werke XXI, blz. 486.
- 9) Werke XXI, blz. 497.
- 10) Waldeck-Rousseau: Frans radicaal politicus.
- 11) Werke XXI, blz. 493.
- 12) Werke XXI, blz. 488.
- 13) Fetisch = afged.
- 14) Vgl. Max Adler, "Die Staatsauffassung des Marxismus", Marx-Studien IV, Band 2, Wenen 1922, blz. 33 en Engels, "Ursprung der Familie", Berlijn, blz. 140.
- 15) Werke XXI, blz. 478.
- 16) Engels, "Anti-Dühring", Zürich 1934, blz. 275.
- 17) Werke XXI, blz. 502.
- 18) Werke XXI, blz. 554.
- 19) Marx, "Misère de la Philosophie", Parijs 1937, blz. 111.
- 20) Marx, Verdediging voor het proces te Keulen in 1849.
- 21) Werke XXI, blz. 554.
- 22) Werke XXI, blz. 554.
- 23) Engels noemt heel duidelijk het veranderen der productiemiddelen in maatschappelijk eigendom de doodsteek voor de burgerlijke staat. Elders zegt hij: "Met de verandering der productiemiddelen in maatschappelijk eigendom verdwijnt ook de loonarbeid, het proletariaat". ("Ursprung der Familie", blz. 50).
- 24) Werke XXI, blz. 552.
- 25) Werke XXI, blz. 479.
- 26) Lenin, "Een van de kernvraagstukken der revolutie", Werke XXI, blz. 178.
- 27) Lenin, "De dreigende catastrofe", Werke XXI, blz. 240.
- 28) Werke XXI, blz. 499.

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...

... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...
... das die "Kommunisten" ...